

YEVROPA UYG'ONISH DAVRI MUTAFAKKIRLARI ASARLARIDA OILA TARBIYASI MASALALARINING YORITILISHI

Urganch davlat Pedagogika Instituti
Pedagogika fakulteti Pedagogika
yo'nalishi 2-kurs talabasi

Raximbayeva Madina Murodjon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Yevropa uyg'onish davri mutafakkirlarining oila tarbiyasi, unda ota-onaning farzandlarni tarbiyalashdagi roli katta ekanligi ko'rsatilib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Oila muhiti, ma'naviy-axloqiy tarbiya, ideal jamiyat, mehnat tarbiyasi, namuna ko'rsatish, jismoniy tarbiya, erkin tarbiyalash g'oyasi,

Annotation: This article discusses the significant role of the family in the upbringing of children, as emphasized by European Renaissance thinkers. It highlights the importance of the parents' influence in the educational process.

Keywords: Family environment, moral-ethical education, ideal society, labor education, setting examples, physical education, free upbringing idea.

Аннотация: В данной статье рассматривается важная роль семьи в воспитании детей, как это подчеркивают мыслители эпохи Европейского Ренессанса. Особое внимание уделяется роли родителей в процессе воспитания.

Ключевые слова: Семейная обстановка, духовно-нравственное воспитание, идеальное общество, трудовое воспитание, подача примера, физическое воспитание, идея свободного воспитания.

XV-XVII asrlarda G'arbiy Yevropada ilm-fan, madaniyat, shu jumladan san'at va adabiyotda Uyg'onish (Renessans) davri kuzatildi. Yevropada uyg'onish davri o'z-o'zidan sodir bo'lmay, bevosita Markaziy Osiyoda ro'y bergan Uyg'onish davri asosida yuz berdi. Yevropa uyg'onish davri ham o'zida muayyan belgilarni namoyon qildi. Ular quyidagilardan iborat:

- jaholat va mutaassiblikni rad etish;
- insonni ulug'lash; uning iste'dodi, aqliy imkoniyatlarini yuzaga chiqarish;
- antik davr (qadimgi Yunon va Rim) madaniyatini tiklash va boyitish;
- adabiyot va san'atda boqiy dunyoni emas, hayot go'zalliklarini kuylash;
- inson erki uchun kurash.

Yevropa uyg'onish davrida ilm-fan va madaniyat sohalarida insoniyat tarixiy taraqqiyotiga bebaho hissa bo'lib qo'shilgan ilmiy bilimlar hamda adabiyot, san'at sohalarida durdona asarlar yaratildi. Adib yoshlarni hayotda baxtli bo'lishga erishish uchun kurashishga, insonni sevishga, qiyinchiliklardan qo'rqmay ularni yengishga da'vat etadi. Dramaturg asarlarining deyarli barchasida oila va oilaviy munosabatlarning muayyan qirralari yoritilgan. „Otello“ tragediyasida Otello siymosida ayrim salbiy omillar (tuhmat)ning ta'sirida oilaning buzilishi tasvirlangan bo'lsa, „Qirol Lir“ asarida esa qirol Lirning farzandlari tarbiyasida yo'l qo'ygan xatolarining ayanchli oqibatlari yoritilgan. Qirol Lir farzandlari tarbiyasiga jiddiy e'tibor qaratmaganligi sababli darbadar hayot kechirishga, gadolikka mahkum etiladi. Oilalar o'rtasidagi o'zaro dushmanlik, nafrat, hasad tufayli esa Romeo va Julyettalar halok bo'ladi. Ayni o'rinda shuni aytib o'tish joizki, adib qahramonlarni hech qanday omil „erkinlik“ deb ataluvchi, yuksak, ezgu, yorug' tuyg'udan voz kechishga majbur

qila olmaydi. Adib o'z asarlarida oila muhitida bola har tomonlama shakllanishi uchun uning erkin bo'lishi muhimligi ko'rsatilgan. Qolaversa, shaxsning kamolotga erishishida oilada tashkil etiladigan ma'naviy- axloqiy tarbiyaning alohida o'rin tutishi badiiy obrazlar orqali ta'sirchan yoritilgan. Yevropa Uyg'onish davrining yana bir mutafakkiri Tomas Mor (1478-1555)dir. Adib o'zining „Utopiya“ asarida shaxsiy manfaat jamiyat rivoji uchun zararli, aksincha, barcha fuqarolarning ijtimoiy-foydali mehnatda birdek faol ishtirok etishlari ijtimoiy taraqqiyotning muhim omili ekanligini ta'kidlash orqali ikkita muhim tamoyilni ilgari surgan. Muallif tasavvurining mahsuli bo'lgan Utopiya davlati „ ilmiy asosga ega bo'lmagan ideal jamiyat“da barcha fuqarolar mehnat qilishga majburdirlar. Bundan tashqari bu kabi jamiyatda ayol va erkak, shuningdek bolalarning huquqiy jihatdan tengligi e'tirof etiladi, unga ko'ra hatto bolalar ham o'qish bilan mehnatni birga olib borishlari zarur. Tomas Mor o'z asarida bolalarni oilada tarbiyalashda mehnat vositasida, jamoa yordamida va jamoada tarbiyalashning ahamiyatini ko'rsatishga uringan. Adibning bolalarni ona tilini sevishga o'rgatishni oiladan boshlash muhimligi haqidagi g'oyasi bugungi kun uchun ahamiyatlidir. Shu bilan birga Tomas Mor bolaning sog'lom o'sishi uchun oilada jismoniy tarbiyani yo'lga qo'yish, har qanday yo'nalishdagi tarbiya jarayonida ota-onalarning shaxsiy namuna ko'rsatishlari, farzandlarga hunar sirlarini o'rgatishda ko'rgazmalilikka e'tibor qaratishlari borasidagi fikrlari g'oyat ahamiyatlidir. Yevropa Uyg'onish davrining yetakchi siymolaridan yana biri - Tomazo Kampanella bo'lib, uning pedagogik g'oyalari „Quyosh shahri“ asarida o'z ifodasini topgan. Mutafakkirning qayd etishicha, davlat hatto bo'lg'usi avlodning sog'lom bo'lishi uchun erkak va ayolning turmush qurishi haqida qayg'urishi, bu jarayonni nazorat qilishi zarur. Tomazo Kampanellaning fikricha, bolani ikki yoshidan boshlab ijtimoiy munosabatlarga tayyorlashni boshlash, uch yoshida ko'rgazmali vositalardan samarali foydalangan holda to'g'ri talaffuz qilishga, alifboni o'rganishga jalb etish maqsadga muvofiqdir.

Shu davrlarda bolalarning jismoniy tarbiyasini kuchaytirish, sakkiz yoshidan boshlab esa ularni tizimli ravishda o'qitishni boshlash kerak. O'g'il bolalar o'n to'qqiz yoshga to'lgach, harbiy tayyorgarlik ko'nikmalarini o'zlashtira olishi zarur. Mutafakkir o'z asarlarida hatto ayollarga ham harbiy ta'lim berishni ijtimoiy zarurat deb hisoblaydi. Buning sababi, urushlar sharoitida ularning ham ishtiroki mumkinligidir. Qisqa qilib aytganda, T.Kampanellining g'oyalari oila tarbiyasi bilan ijtimoiy tarbiyani uyg'un holda olib borishni targ'ib etadi. XVI asrdan boshlab o'zida mualliflarning hayotiy tajribalari asosida Yevropada bevosita ta'lim hamda bolalarni to'g'ri tarbiyalash masalalarini yoritgan asarlar yoritila boshlandi. Ularning mualliflari „ma'rifatparvarlar“ deb nomlandi. O'rta asr ma'rifatparvarlari orasida chex pedagogi, „Didaktika“ fanining asoschisi Yan Amos Komenskiy (1592-1670) alohida o'rin tutadi. Ya.Komenskiyning shaxs ta'limi va tarbiyasini tashkil etishdagi buyuk xizmati oila va maktab tarbiyasini o'zaro uyg'unlashtirish muammosining ilmiy jihatdan asoslab berganligi bilan belgilanadi. Ya.A.Komenskiy yashagan davrga qadar bolalar tarbiyasi, asosan, ikki muhit -maktab va oilada amalga oshirilardi. Buyuk pedagog oilaning tarbiyaviy imkoniyatini, ota onalarning tarbiyachi sifatidagi maqomiga daxl qilmagan holda, yosh avlodni maktabda o'qitish va tarbiyalashning afzalligini adoslashga urindi. O'z yondashuvining to'g'riligini Ya.A.Komenskiy „Buyuk didaktika“ asarining VIII bobida shunday izohlaydi: „Ota-onalar va ularning kasbi turlicha bo'lganligi sababli o'z bolasini tarbiyalash qo'lidan keladigan yoki ishdan so'ng yetarlicha vaqt ajratib, bola tarbiyasi bilan shug'ullanadiganlar kam topiladi. Shuning uchun ham necha asrlardan buyon ko'pchilik oilalar o'z bolalarini bilimli, og'ir tabiatli maxsus kishilarga berib o'qitib kelmoqdalar. Yoshlarni tarbiyalovchi bunday kishilar, odatda, ustoz, tarbiyachi,

muallim, professor deb atab kelinadi, bolalarni to'plab birga mashg'ulot o'tkazadigan joyni esa maktab, o'quv yurti, audio toriya, kollegiya, gimnaziya, akademiya va h.z. deb ataladi". „Buyuk didaktika“ asarining IX bobida o'g'il bolalar bilan bir qatorda qiz bolalarni ham o'qitish zarurligi asoslab berilgan: „Maktablarda faqat boylar va aslzodalarning bolalarinigina emas, balki umuman hammani: barcha shahar va qishloqlardagi aslzodalar va oddiy xalqni, boylar va kambag'allarni, o'g'il va qiz bolalarni ham o'qitish zarur“. Qizlarni ham o'qitish zarurmi, degan savolga Ya.A.Komenskiy shunday javob beradi: „Xotin -qizlar erkaklar singari, ko'p holatlarda esa erkaklardan ham ko'ra o'tkir aql-idrokka ega, erkaklar qatori eng yuqori lavozimlarni bajarib kelmoqda“. Pestalotsi oilada tabiatga muvofiq qilib boshlangan tarbiya maktabda ham davom ettirilishi lozimligini ta'kidlaydi. Psixolog va pedagog Jon Dyui bolalarni erkinlik asosida tarbiyalash g'oyasini ilgari surgan. Ularni tarbiyalashda otanoning o'rni kattaligini aytib o'tgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.H.Abdukarimov, Ya.Nurumbekova. Oila pedagogikasi O'quv -uslubiy majmua.-Guliston: 2017.-296bet
- 2.Umumiy pedagogika [Matn]: darslik/M.S.Salayeva.-Toshkent: Nodirabegim,2021.-592b.
- 3.Pedagogika (pedagogika nazariyasi va tarixi). Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. J.Hasanboyev va boshqalar. O'zR Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.-Toshkent: „Noshir“,2011. 448b.

